

nastala velika platna iz glavne dvorane. In kar je zanimivo, brata jih nista slikala z odporom, kakor je na primer mlajši Jurij prevzemal naročila, ki njegovemu umetniškemu nagnjenju niso prijala. Tradicija od doma, kjer je vsa hiša v Poljanski dolini živela od podobarstva in je vsak otrok prinesel na svet dar kot podedovano lastnost družine? Utrjeni nazor dobe, ko je cerkvena organizacija obvladala znaten del javnega življenja? Prav tedaj, ko je bil Stritar na Dunaju po izidu „Dunajskih sonetov“ še ves v žaru začete borbe, se je dosti družil z Jurijem, ki je prišel na Dunaj na akademijo. Mladi slikar govori s spoštovanjem v svojih pismih o 19 let starejšem ustanovitelju in uredniku „Zvona“ kot prvem mentorju v vprašanjih, ki so vzburkovala razgledanega zapadnjaka. Od tedaj pa do konca dni njegovega kratkega, z večno denarno negotovostjo prepletenega življenja se umetniška vprašanja pri njem niso nikdar vezala z verskimi čustvi. Svet obeh bratov je bil svet tedanjih pogledov na umetnost, ki se je že v veliki meri sprostila objemov verskih in tudi klasičnih motivov in iskala neizumetničeno, čim bolj pristno naravo in človeka. Rezultat teh iskanj pri obeh bratih so slike v Jakopičevem paviljonu, ki so v umetniškem oziru proti ostalim neizmerno pristnejša izpoved. Med njimi je nekaj velikih portretov. Mimo domačih in škofjeloških še dr. Tavčarja in žene, sina Ivana Hribarja, Viktorja Smoleta in „Gospoda z monoklom“ — prvih zastopnikov mladega zavestno slovenskega meščanstva, bodočega umetnostnega konzumenta. Tako si podajata v delu bratov Šubicev roki dve obdobji.

Če bi bil namen te razstave prikazati, kako daleč sta se brata Šubica vzpela v razvojni črti slovenskega slikarskega ustvarjanja in s tem doprinesla k rasti slovenske kulture, bi bila razporeditev kataloga pač obratna: na prvo mesto bi prišla platna intimnega, nemirnega iskanja in kot vzporedno delo v ilustracijo razmer, kako se je v njiju dobi preživljal slovenski umetnik, velike, danes reprezentativne oltarne slike.

F. Petrè.

Obrobne opazke k temeljnemu vprašanju

Takoj spočetka moram izjaviti, da se sam dobro zavedam gorostasnosti trditve, ki jih navajam.

Gotovo je nepojmljivo, da se more take stvari sploh misliti. Danes, ko imamo slovensko univerzo, Narodni muzej, nešteto revij, gledališče, opero, galerijo — kako je mogoče, da se vse to na daljavo 145 kilometrov tako korenito izgubi? Bili bi podobni noju, ki zarije glavo v pesek, če ne bi hoteli vsaj na zunanje vzeti dejstva, ki nam govori, da ni nemški nacijski nacionalni socializem edini, ki briše z zemljevida Slovenijo.

V teku svojih študijskih let sem imel srečo, da so se mi od časa do časa nehote odprla vrata hrvatske, vsekakor tudi nacionalistične miselnosti. In tam sem videl kratko, brezsrčno in jasno resnico: Slovenci smo zgolj odcepek Hrvatov. Zanimiva folkloristična varietas, ki je že s svojim obstojem dovolj eksotična, ki pa ni, da bi jo človek resno vpošteval.

Ne, tako v obraz vam ne bo tega nihče povedal. To se govori le takrat, kadar ni nepoklicanih ušes. In na vsa taka naivna vprašanja boste dobili nadvse ljubezniv in obenem odločen odgovor — ah, to vam je gotovo natvezel kak fantast! Kje neki! Hrvatska zadostuje sama sebi s svojimi lastnimi deželami.

Odločujoči činitelji hrvatske lingvistike, kot je n. pr. univ. prof. dr. Fancev in ostali, so ravno letos ob 100 letnici hrv. himne in ilirskega gibanja iz temelja razveljavili dosedanje umevanje ilirizma na Hrvatskem. Po svojih najnovejših raziskovanjih so dognali, da je ilirizem anno 1848 zgolj sinonim za hrvatstvo. Gaj

ni bil nikak fantast, temveč je imel povsem določno pred očmi le hrvatski narod. Za nas je to dragoceno odkritje, ki nas more le še bolj utrditi v prepričanju, da moremo biti le kot Slovenci enakovreden član evropskih narodov. Zanimivo je, da je šlo to odkritje precej neopaženo mimo nas.

Ne tako dr. Starčević Ante, ideolog hrv. nacionalizma, čigar ime so si na svoj štít zapisali hrvatski — dr. Bučevi — nacionalni socialisti. Njegovi teoriji pa sega v roko šegvičeva študija „Die gotische Abstammung der Chroaten“.

Po tej teoriji se ne more nihče zgražati spričo razlage „pravovernih“, da so Kranjci, Štajerci, Korošci, Primorci in Prekmurci le drobci popolnoma samostojnih narodov. Slovenski narod živi le v glavah vročerkvni, sfanatiziranih šovinistov. Slovenski narod je fikcija, efemeran pojav, ki bo brez dvoma izginil, ko se „razmere uravnovesijo“. In dolžnost mejašev je, da vzamejo „ureditev“ te zmešnjave v svoje roke. To je ena od teorij. Druga pa je ta, da so „Slovenci“ le krinka, pod katero živi hrvatski narod v Alpah. In središče tega naroda je Zagreb. Hrvati sami „su roda gospodskoga“, to je, gotskega rodu. Na Slovane, na to manjvredno, anarhično, suženjsko vzhodno evropsko pleme jih veže samo jezik.

Fraze o hrvatski Gorici so že obledele. Tudi ni prevelikega navdušenja za tisto „kranjsko“ ozemlje, ki so ga zasedli tujci. Zaradi Goriške in Koroške in eventualno še radi gorenjskega kota in spodnje Štajerske si hr. nacionalisti ne bodo kvarili dragocenih prijateljskih zvez, čeprav bi jim bilo malo hudo za alpsko ozemlje.

Polemika o Prekmurju je že na široko znana, prav tako o Beli Krajini.

Nedavno tega so bili slovenski študenti z obeh strani Mure pri vodstvu hrvatskega kmečkega gibanja. Hoteli so zvedeti od najbolj meritorne strani stališče vodstva o tej stvari. Dobili so pomirjajoč odgovor, da so Hrvati predvsem demokrati ter da kot taki ne morejo imeti nobenih aspiracij na Prekmurje, ki da sicer včasih teži več proti Zagrebu kot proti Ljubljani. Klerikalizem seveda ne bo rešil prekmurskega kmeta. Dokler ne bomo sami ustvarili dovolj močnega socialnega, splošnega ljudskega gibanja, bo Hrvatska vedno krepak privlačni element. Nadalje pa je prekmurščina bližja slovenščini kot hrvaščini. Ker pa grozijo z onstran državne meje Madžari, ni gotovo, ostane li Prekmurje sploh v tej državi ali ne. Prenehajmo torej s takimi spori. Danes je položaj tak, da se Prekmurci še sami ne zavedajo, kaj da so. V kaj se bodo razvili, v Hrvate ali Slovence, ne more nihče vedeti.

Študentje so pričakovali vsaj lahno zavrnitev različnih hrv. avtorjev, ki se trudijo dokazati, da je Prekmurje hrvaško, ali te zavrnitve niso slišali.

Majniška deklaracija je zahtevala enakopravnost med drugim tudi na temelju hrvatskega državnega prava. Majniške Jugoslavije središče — in z njim še hujši centralizem kot danes — bi bilo v Zagrebu. Trializem na osnovi hrvatskega nacionalizma je pomenil trialistično Avstrijo, kjer so državni narodi samo zgodovinski narodi. In Slovenija bi bila v taki ureditvi nesmiselen pojav — v napotje vsem sosedom, tako Nemcem, Italijanom, Madžarom in „državnim“ Hrvatom. Slovenci bi prišli v poštev edino kot nekako dobrodošlo zaledje Zagrebu, da bi ne bilo središče Hrvatske tako nerodno ob meji. Saj med Hrvati in Italijani ni zgodovinskega, državnega naroda. Večni argument v podkrepitev takih računov je stereotipno prašanje: „Koliko vas pa je, vas Slovencev? Bodite trezni in priznajte, da je meja Hrvatske na Sotli skrajno neprijetna. Zagreb, to središče hrvatstva, vendar ne more biti neposredno ob meji.“

Da to niso zgolj izmišljotine, naj dokaže naslednja izjava ene vodilnih osebnosti hrvatskega kmečkega gibanja o priliki neke zunanje politične debate s

hrv. visokošolsko mladino. Slučajno je govor nanesel na Slovence in na slovenske probleme, in so študenti slišali o Sloveniji približno takole razlago:

Na Slovence v naši nacionalni borbi ne moremo računati. Premalo jih je, da bi kaj pomenili. Severna Slovenija, to je nekako slovenska Štajerska, je bolj ali manj popolnoma germanizirana. Maribor je, kakor sploh vsa severna mesta, v nemških rokah. Ljudstvo je nezavedno, toda Nemcem naklonjeno. Ti znaki nam govorijo, da s severno Slovenijo ne moremo računati. Prej ali slej bo pripadla tja, kamor spada. Ostane še Slovenija južno od Save. Tam je že Bela Krajina (hrvatska), kočevsko ozemlje (nemško) in kar ostane, je prav malo. Stvarnost nam narekuje, da se mi Hrvati s Slovenci sploh ne vežemo. O priliki svojega političnega govora v hrvaških Križevcih, kjer je namestnik drja Mačka, poslanec inž. Košutić obračunaval s srbskimi oblastniki, je izrecno dejal o srbskem kmečkem narodu, da naj se zanaša na pomoč hrv. kmečkega ljudstva, ki nima strahu in se hoče bojevati tudi za Srbijo, da postane čim bolj svobodna. Enako je govoril tudi glede drugih narodov, ki žive v jugoslovanski državi. Naj se nihče ne čudi temu, da Slovenci niso bili posebej imenovani. V tej zvezi so bili omembe vredni le zgodovinski, državni narodi, kar pa Slovenci nismo. Podobnih izjav in razlag bi navedel lahko še celo vrsto.

Če gre človek vase ter brez strasti in hladno premisli take pojave, jim kmalu najde domovinsko občino: Njih začetek in izvir tiči v nas samih, v naših narodnih nesrečah, v naši narodni psihi, klavrnih sredini, naši vzgoji. Koliko smo si prizadevali, da nas more vsakdo, brez oklevanja, uvrstiti med narode?

Ali nismo sami nudili sosedom, predvsem svojim jugovzhodnim slovanskim sosedom, dovolj vzrokov, da nas niso smatrali za sebi enake? Naša borba za Zedinjeno Slovenijo je izgubila tla, obvisela nekje v zraku spričo našega nepremagljivega regionalizma. V svoji obzirnosti do Nemcev se nismo hoteli zavedati, da je zedinjena Slovenija že imela svojo predhodnico v Notranji Avstriji. Tuma je nameraval sestaviti zemljevid naših Alp, pa ni mogel najti založnice — češ, kaj bodo Nemci rekli takemu zemljevidu! Malo da nismo prosili svojih sosedov, naj nam ne zamerijo, da jih s svojim obstojem motimo v njih posesti! Tako je kar samo od sebe prišlo, da smo v napotje vsem sosedom, Edino Hrvatom morda ne, kadar se bomo slednjič spametovali in uvideli, da smo neznatno ljudstvo brez lastne individualnosti, da smo samo homo croaticus var. Alpina.

Nekoč sem razlagal hrvatskemu univerzitetnemu profesorju, stalnemu obiskovalcu naših planin, principe, po katerih se je vršila izbira znamenitih ljudi, ki so vpisani v SBL. Navedel sem temu podoben primer: Langus-Kavčič-Metzinger. Prvi je Slovenec in je doma deloval. Drugi je Slovenec, a je živel na tujem, a tretji je tujec, toda ker je s svojim delom med nami pomagal pri izgradnji slovenske kulture, je bil tudi sprejet v SBL.

„Razumem“, je odvrnil univ. profesor. „Z vsemi silami se Slovenci pač trudijo, da bi sezidali nekaj, kar je fiktivno, česar ni: Slovenske kulture namreč ni. Nesmiselno tratenje časa!“

Pripominjam seveda, da je ta miselnost v splošnem slabo prikrit imperializem meščanskih slojev, ki ji včasih nasedajo tudi treznejši ljudje. Vsekakor ni za nas le znak časa, pač pa v neki meri tudi opozorilo.

Hugo Vrščaj.

(Vir i: Hrvatska Smotra 1937, 1936. Orač — Rakoviča. Dr. Mile Starčević: Dr. Ante Starčević. Slovenska vas 1937, šarinić: Ideologija hrv. selj. pokreta).